

ATT VARA

**5 berättelser om att
hantera sig själv**

**Text: Håkan Franklin
Bild: Henrik Franklin**

Nazisten

I Tyskland

Han heter Josef Walgenbach. Han är född 1918 i den lilla tyska staden Boppard vid Rhen. Han föds samtidigt som Tyskland skriver under ett förnedrande fredsavtal i Versaille som den förlorande parten efter första världskriget. Han vet inte hur mycket detta kommer att prägla hans liv och vilka mänskliga resurser som han måste finna inom sig för att hitta till ett värdigt vanligt familjeliv.

Josef kallas in till värnplikt mitt under den tyska upprustningen för att utkräva revansch för förnedringen i Versaille. Josef är begåvad och har lätt för att skapa förtroende ikring sig. Militären lär honom vad som krävs för ett fast ledarskap och hävdande av lojalitet med landet och folket. Josef utnämns i relativt unga år till officer i den tyska armén.

Josef tilldelas en mera administrativ roll i samband med operation Barbarossa, dvs invasionen av det väldiga sovjetiska imperiet. Under 1941 får han till uppgift att, tillsammans med den grupp som han leder, skapa förutsättningar för det tyskdominerade civila livet i de ockuperade områdena. Nazisterna använder i samband med det metoder som deporteringar, massmord och tvångsarbete. Josef leder en grupp mannar som visar honom stor respekt och uppskattning. Till en början är operationen framgångsrik. Tyskarna avancerar snabbt och lägger stora områden under sig. Josef och hans grupp har bråda dagar att få ordning på det civila livet i de erövrade områdena.

Den tyska armén avancerar så snabbt att det blir svårt med försörjningslinjerna bakom fronten.

Så slår de hårda vintrarna till och de tyska framgångarna mattas och hela operationen kör slutligen fast utanför staden Stalingrad. Den till en början någorlunda kontrollerbara situationen för Josef och hans mannar ändras då de får ansluta till arbetet med att försörja den tyska fronten med förnödenheter och mera släppa tanken på det civila livet i de ockuperade områdena. De ställs inför hårda strapatser och de lättvunna seg- rarna byts mot motgångar och besvikelser.

Josef har träffat Erika hemma i Boppard. De förlovar sig och när Josef är hemma på permission börjar de planera för att gifta sig. För Josef blir det närmast omöjligt att få ihop en enhetlig bild av sitt liv med kontrasterna mellan umbärandena och övergreppen i de ockuperade områdena och det idylliska lantliga livet i Boppard mitt i det vinodlande Rhen-distriktet.

När tyskarna drivs tillbaka på östfronten och reträtten är ett faktum omplaceras Josef till ett officersuppdrag i Frankrike. Detta räddar hans liv. När amerikanska trupper börjar invadera Frankrike sätts Josef in som officer vid fronten där.

I slutet av 1944 tar kriget slut för Josef. Han tillfångatas av amerikanska trupper. Mitt i det tumultet och i den lynchstämning som uppstår kring de hatade tillfångatagna tyska officerarna sätts Josef på kylaren till en amerikansk militärjeep och där får han sitta med huvudet sänkt medan jeepen sakta åker fram på Paris gator och civila fransmän hånar honom och kastar föremål och ruttna grönsaker mot honom. Just den situationen berättar Josef gärna senare då han ska berätta om kriget. Det är som att han hellre vill se sig själv som det försvarslösa offret än som den hårda tyske officeren med ansvar för svåra krigsförbrytelser.

Från Paris skickas Josef tillsammans med många andra tyska krigsfångar till USA för att interneras i ett fångläger i Texas. Där får han sitta i 2 år innan han får amnesti och kan skickas tillbaka till Tyskland. I fånglägret organiserar fångarna olika typer av aktiviteter för att skapa lite innehåll i lägertristes- sen. Josef berättar senare bl a om att man med de musiker som fanns bland fångarna bildade en symfoniorkester. Det är som att man under lägeråren steg för steg försökte finna tillbaka till det vanliga civila livets normsystem och värden och byggde upp en stor längtan efter ett lugnt familjeliv.

I början av 1947 får så Josef äntligen komma hem till sitt älskade Boppard am Rhein och till sin trolovade Erika. De gifter sig och får inom loppet av 2 år sina barn Volker och Silvia. Josefs kompetens inom administration och organisation ger honom ett arbete som byråkrat i regionrådet i Koblenz. Där kommer han att utföra sin yrkesgärning fram till sin pensionering.

I Sverige

Jag har haft ett dåligt år på gymnasiets första årskurs. I Bromma läroverk är eleverna mycket duktiga i sina studier och konkurrensen om höga betyg är hård. Det känns nästan som att jag ger upp när kontrasten mellan de lättköpta betygen på högstadiet byts mot de krav som ställs på gymnasiet. En av mina systrar har lämnat Bromma läroverk och i stället börjat på den halvprivata Höglandsskolan. I Bromma läroverk säger man lite nonchalant att på Höglandsskolan köper man sig höga betyg. I min familj på Bergviksvägen beslutas det att jag, tillsammans med min kompis Håkan Emilsson, ska börja på Höglandsskolan efter första året på gymnasiet i Bromma läroverk och också gå om första året. Vi skriver då 1967. I Bromma kunde man

välja B-språk mellan tyska och franska och jag hade valt franska. På Högländsskolan erbjöds bara tyska som B-språk varför jag blev tvungen att ansluta till det upplägget med mina klena kunskaper i tyska. Efter 1 år på Högländsskolan beslutades det hemma att jag skulle ta igen tyskan med 8 veckor på Goethe institut i Boppard am Rhein. Min syster Fia hade varit där året innan och kunnat konstatera att där lär man sig bra. Fia hade bott hos en familj Walgenbach som kunde tänka sig att ta emot en minderårig, jag var bara 17 år då. Goethe institut tog bara emot studenter över 18 år, men jag fick dispens i kraft av att familjen Walgenbach erbjöd sig att ta extra ansvar för mig.

I Tyskland

Den 10:e juni 1968 kliver jag på tåget till Tyskland från Stockholms central. Jag åker liggvagn och delar kupé med en familj på 5 personer. En liggvagnskupé består av 6 sängar. Redan i Södertälje dukas det upp med kyckling, bröd och annat gott. Familjen som jag delar kupé med delar generöst med sig till mig och resan startar på bästa sätt. Det är många byten att hålla reda på men det skapar inga bekymmer. I Puttgarden kliver en man ombord på tåget. Då sitter vi i 8-manna kupéer och familjen som jag delade liggvagnskupé med har bytt till annat tåg. Mannen presenterar sig och verkar pratsam men nervös och lite speciell. När vi pratats vid, på tyska, visar han mig ett intatuerat nummer som han har på armen. Han förklarar att det är ett nummer han fick då han kom till koncentrationslägret Auschwitz. Nu bor han i Israel. När vi sitter och småpratar kommer konduktören och utropar barskt att det är dags att visa upp biljetterna. Detta avlöper utan problem. När konduktören gått lutar sig mannen mot mig och säger tyst, som att

han vill att ingen ska höra, ”Ich habe nicht die Deutschen gern”, ”jag har svårt för tyskar”.

Framme i Boppard letar jag mig fram till huset som tillhör familjen Walgenbach och där jag ska bo. Jag blir vänligt mottagen av mamman Erika, som verkar glad att se mig och som har lagat mat till mig och väntat på mig. Hon verkar så oerhört snäll och välkomnande. Jag får ett rum i deras nya hus, som bara varit färdigt i 1 år. Fortfarande står en cementblandare på gården för ett arbete med några gånger från gatan till huset. Huset är stort och består av 3 våningar. Längst ner bor en lärare på Goethe institut inneboende och dottern Silvia har också ett rum där. På mittenvåningen har jag ett rum och där bor också herr och fru Walgenbach. Där finns det stora vardagsrummet, köket, ett badrum och en utealtan med en fantastisk utsikt över staden. Huset ligger i en backe upp mot Kreuzberg där Goethe institut ligger. I den översta våningen bor Erikas mamma och pappa, Oma und Opa, och där finns också TV-rummet.

Herr Walgenbach arbetar i Koblenz och kommer hem ganska sent. När de tittar på TV bjuder de mig att också komma upp och titta. Herr Walgenbach verkar tycka om att jag är med och diskuterar ofta med mig. Han märker att jag gärna säger vad jag tycker och roas av det. En gång blir det en diskussion om preventivmedel. Walgenbachs är katoliker. Herr Walgenbach förklarar då för mig att för ett gift par som inte vill ha fler barn kan det vara rätt att använda preventivmedel, men i händerna på ungdomar som söker en partner är det ett gift. Jag väljer att ligga lågt men han märker att jag lyssnar intresserat och tänker på vad han sagt. Han verkar verkligen gilla mig. Det blir en omtumlande känsla. Hemma betraktas jag och

min yngsta syster lite som problematiska och nästan förtalas av mest vår mamma.

Herr Walgenbach är intresserad av klassisk musik och har skaffat en fin stereo i vardagsrummet. Där lyssnar han ofta på Sydwestfunks klassiska kanal som spelar klassisk musik dygnet runt. Något sådant har vi inte i Sverige. Han visar stolt upp stereon för mig och lär mig hur man hanterar den. I vardagsrummet står också ett piano. Det får jag spela på och dottern i huset, den vackra Silvia, spelar också ibland. Hon tycker mest om att spela "Ave Maria". Pappan beundrar sin dotter och hon lindar honom runt sitt lillfinger. När hon ber om att få vara ute sent säger han bestämt nej. Då har Silvia ett sätt att lägga huvudet på sned och säga på bebisspråk "aber Pappchen..." och då lyckas hon oftast få som hon vill. Silvia är 2 år äldre än jag och en fin tjej. Snygg och trevlig. Jag har stora komplex för mitt utseende och är närmast övertygad om att inga tjejer kan tända på min beniga lekamen. Så, det blir att beundra Silvia från sidan. Jag får en kompis på skolan, han heter Joseph precis som herr Walgenbach, och när vi ska skiljas åt säger han alltid "hälsa till Silvia".

På skolan går en salig blandning av nationaliteter som alla är intresserade av att skapa kontakt med sina skolkamrater. Vi är ett gäng som spelar pingis. Det är en grabb från Thailand och några från Japan. När vi är klara ska vi duscha. För att få varmvatten lägger man i en pollett som ger varmvatten någon minut. För att spara pengar packar vi in oss i en dusch och duschar på samma pollett. Det skapar en skön känsla av gemenskap.

Mina föräldrar har gett mina systrar i studentpresent en bilresa till Jugoslavien. Det blir så att de tar studenten samma år eftersom den äldsta, liksom jag, gick om ett år då hon började

på Höglandsskolan. De bestämmer sig för att komma förbi Boppard på hemvägen för att hälsa på familjen Walgenbach och mig. De kommer i slutet av min vistelse och blir fint mottagna av den gästvänliga familjen. Mina föräldrar hör sig för om hur det har gått att ha mig boende där. Jag hör inte vad de säger men min yngsta syster berättar för mig efteråt att hon hört herr Walgenbach ösa beröm över mig som person med de avslutande orden "Er ist ein Man!". Den kommentaren föll så oväntat mot mitt komplexfyllda jag så jag har de orden klingande i mina öron än i denna dag. Det kanske inte är något allvarligt fel med mig. Herr Walgenbach gav mig en bekräftelse som jag har burit med mig i livet sedan dess. Hans ord får stå i kontrast till vad min pappa sa som förklaring till att jag skulle vänta till jag var 15 år innan jag skulle konfirmeras; "nej, han är så sent utvecklad så han får vänta". Jag trodde på allvar att jag var utvecklingsstörd på något vis.

I Tyskland

Sommaren 1998 bestämmer jag mig för att åka till Boppard med alla mina 4 barn och hälsa på. Min syster har kontakt med Silvia Walgenbach och har fått reda på att de ska sälja huset i Boppard och om vi vill komma på besök och bo i huset är det sista chansen. Silvia bor numera i Zell an der Mosel med sin man Karl-Heinz och 2 barn. Hennes pappa Josef är död sedan 4 år och mamma Erika är sjuk och bor på ett äldreboende i närheten av Zell. Precis efter sin pension fick herr Walgenbach en stroke och tillbringade sina sista 10 år svårt rörelsehindrad i rullstol. Samtidigt var Erikas mamma sjuk och behövde omvårdnad. Så föll det på Erikas lott att sköta både sin tungskötta man och sin mamma. Båda dog 1995 med bara någon månads mellanrum.

Erika träffade en annan man som hon trivdes med och umgicks med. Detta är något som Silvia inte gärna pratar om. I det traditionellt katolska området Rheinland-Pfalz håller man på sig i det längsta och är trogen sin partner också efter dennes död.

När vi kom fram till Boppard fick vi nyckel till huset av Silvia och kunde bo där i några dagar. Det mesta var undanplockat men en del detaljer fanns kvar. I herr och fru Walgenbachs sovrum hängde fortfarande ett fotoporträtt av en ung Josef Walgenbach iklädd nazistisk officersuniform. Jag fick förklara för mina barn att det ni ser på bilden är inte en nazistisk krigsförbrytare utan Erika Walgenbachs älskade. Hon såg inte uniformen, hon såg hans ögon och ungdomliga vackra drag.

I vardagsrummet låg en praktfullt inbunden bok som ingen tycktes vilja ha. Den hade blivit över. Den bar titeln ”Det ärorika fälttåget i Norge och Danmark” och var en dedicerad gåva till Josef från hans mannar på hans födelsedag. Boken skildrade svulstigt den överrumplande nazistiska ockupationen av nämnda länder med fotografier av soldater som marscherade över danska stenlagda torg och norska glaciärer.

I bokhyllan fanns också fotoalbum från kriget. Instuckna mellan sidorna låg dödsannonsliknande notisblad som alla hade samma form och layout. Det var tillkännagivanden om stupade i kriget som hade anknytning till familjen.

Innan vi skulle fara till Zell och tillbringa våra sista dagar i Tyskland för denna gång hos Silvia och hennes familj, sa jag lite tillspetsat till mina barn: ”Ni kommer nog inte att hitta Anne Franks dagbok i bokhyllan hos Silvia”.

När vi kommer till Silvia och går in i deras hus ser jag en pall i hallen med en bok framlagd väl synlig. Jag läser titeln, ”Anne Franks dagbok”.

